

NÉHÁNY GONDOLAT EGY LENDVA VIDÉKI TÁJSZÓTÁR KAPCSÁN

KOLLÁTH ANNA

1. A tájszótár ötlete, a kiindulás

A lendvai Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet igazgatója 2004 nyarán egy kéréssel ke-
reste meg tanszékünket. A helyi könyvkiadással foglalkozó (a kéziratokat elbíráló és minő-
sítő) kuratórium javaslata alapján a Szabó Mária laikus gyűjtő által elkészített *Lendva vidé-
ki tájszójegyzék* lektorálásában, kiadásra való előkészítésében kérte a tanszék nyelvjársku-
tatóinak segítségét. Örömmel mondtunk igent, szinte látatlanban, több okból is. Köztudomá-
sú, hogy a maribori Magyar Tanszék kutatási programjainak középpontjában – már a kezde-
tektől fogva – a szlovéniai Muravidék nyelvének és nyelvjárásának szociolingvisztikai vizs-
gálata áll. Ennek magyarázata elsősorban (a Maribori Egyetem és a Berzsenyi Dániel [Ta-
nárképző] Főiskola közti együttműködés alapján) a szombathelyi dialektológiai iskolából
érkezett lektorok és vendégtanárok szakmai érdeklődésében és elhivatottságában keresendő.
S mint ahogy a magyar dialektológiában a tájszók gyűjtése és leírása talán mindmáig a leg-
erősebb irány és arány, a muravidéki nyelvjárás szókészletének lexikológiai vizsgálata is je-
lentős eredményeket mondhat magáénak.¹ A Muravidék nyelvének, nyelvváltozatainak,
nyelvhasználatának kutatásában a tájszótár, illetve a helyi nyelvjárás monográfiák kérdése
régóta foglalkoztat bennünket. A kis tanszék helyzetéből adódó mindenfajta kötelezettségek
azonban eddig nem tették igazán lehetővé megvalósulását. A szójegyzékkel most a tájszótár
egy jókora lépéssel közelebb kerülhetne a megvalósuláshoz.

A szójegyzék első kézírata írógéppel rögzített, kb. 2000 lexikai egységből álló – a szer-
ző meglátása szerint – tájszógyűjtemény, a Lendva vidék (Lendva és a kisváros környéki hét
törpefalu: Csente, Felsőlakos, Hídvég, Hármasmalom, Lendvahegy, Pince, Petesháza) táj-
szavainak listája 145 oldalon, betűrendbe sorolva, szócikkszerű elrendezésben.² A címszó
mindig a tájszó, a köznyelvi változat nincs mindenütt feltüntetve (s ha ott van, akkor is a je-
lentés meghatározására szolgál). A címszót általában kifejtő jelentés, majd néhány esetben
a jelentést megvilágító példamondat, s ahol a szerző szükségét érezte (leginkább a mester-
ségszavak esetében), néprajzi, tárgytörténeti leírás követi. A korpusz nagyon jó bázisa lehet-
ne a határon átnyúló őrségi és hetési nyelvjárás csoport sajátos szókészletét bemutató tájszó-
tárnak. Az a tény, hogy a határon túli magyar nyelvjárások (azaz a kontaktusnyelvjárások)
egyike, s talán a legkisebbike „mutatná meg magát” a maga mássággal átítatott lexikális
gazdagságában, rámutatva a kontaktusnyelvjárások szókészletének sajátos vonásaira, színe-
síthetné és feltétlenül gazdagíthatná a magyar nyelvtudományt. Tény, hogy egy modern, az-
az egy kommunikatív jellegű, deskriptív szemléletű élőnyelvi szinkron tájszótár még egy
biztos elméleti és gyakorlati háttér, valamint egy bizonyos terjedelmű közvetett anyag bir-

tokában is óriási munka, megvalósulásához nagyon sok idő és nem kevés anyagi támogatás szükséges. A modern nyelvjárási lexicográfia módszertanát, a szótárírás elveit, szerkesztési kérdéseit KISS JENŐ nagyon pontosan kidolgozta, nem szükséges hangsúlyozni, milyen előnyöket jelent ez mind a szótárírók, mind pedig a leendő olvasók, kutatók számára. Az egységes elvek szerint készült tájszótárak a mesterségbeli szakszerűséggel a szótárak sokoldalú tudományos-nyelvészeti felhasználhatóságát teszik lehetővé (KISS 2002).

2. A leendő szótár célja, nyelvészeti felhasználhatósága, gyakorlati haszna – út a megvalósul(hat)ásig

A tájszótár olyan nyelvjárási szótár, amely az adott település(ek), tájegység(ek) területi kötöttségű lexikális elemeit tartalmazza. A Lendva vidéki tájszótár élőnyelvi szinkron szótár (regionális tájszótár) lenne, tehát olyan, amelynek adatait a gyűjtő(k) részt vevő megfigyeléssel és direkt módszerrel egy vagy több helyi nyelvjárás beszélt nyelvből, annak egyidejű nyelvállapotából nyerték. A szótár teljes anyagát Szabó Mária szójegyzékén kívül a szótárírók saját nyelvjárási gyűjtéseinek eredménye (közvetlen anyag) alkotná. A meglévő korpusz esetében gyűjtő és feldolgozó nem ugyanazon személy, de ez – mivel a szótárírók az adott nyelvjárást jól ismerő személy(ek) – csak hasznára válhat a végkifejletnek. A felgyűjtött lexikai egységek lexicográfiaileg megfelelő, korszerű megjelenítésével hiteles képet kíván adni a szótár az adott nyelvjáróterület lexikai többleteiről, a tájszókészlet állapotáról, mozgásának lehetséges irányairól, a helyzetéből adódó elsődlegesen külső kontaktushatások nyelvi-nyelvhasználati realizációiról. Külön érdekessége és értéke lehetne a nyelvjárási szókészlet kontaktusváltozóinak megjelenítése, a magyar nyelv szlovéniai állami változata sajátos szókincsének tükröztetése.³ Bár tény, hogy minden olvasó igényét kielégítő (tájszótár nem létezik, mégis minél jobban elő kívánja segíteni – a dokumentáláson kívül – a kor igényeinek megfelelő, több oldalú tudományos feldolgozást: a leletmentési szándék és a tudományos korszerűség igénye maximálisan érvényesülni kíván a megoldásokban. Ugyanakkor tekintettel kell lennie a nyelvészeti laikus szótárhasználókra is, különösen a Muravidék érdeklődő lakosságára: olyan információkkal kell szolgálnia, amelyek az előrehaladott nyelvcseré állapotában az anyanyelv megtartását segítik.

A szótár anyagának összeállítását, a szócikkek elkészítését a KISS JENŐ által kidolgozott lexicográfiai elvek fogják irányítani, mert ezek biztosítják mind a nyelvföldrajzi (azaz nyelvjárásközi), mind pedig az egy-egy nyelvjárásra vonatkozó vizsgálatok, összevetések lehetőségét. A szaktudományos (nyelvészeti) szempontokon kívül művelődéstörténeti aspektusok is szerepet kapnak pl. az egyes szócikkekhez fűzött néprajzi, helytörténeti megjegyzésekben. A szótártani munkálatok ösztönző hatással lehetnének a Muravidék nyelvért bemutató egyéb kiadványokra, a korábbi szó- és szöveggyűjtések feldolgozására, további célirányos gyűjtésekre. A munkában a tanszék két jelenlegi oktatóján, s ahol lehet, hallgatóin kívül nagyon számítunk VARGA JÓZSEF tapasztalataira, részvételére a szótárírás minden fázisában. Visszajáró vendégként várjuk a munkába a terepen s a témában egyaránt otthonos, gazdag publikációval rendelkező szombathelyi kutatókat, elsősorban GUTTMANN MIKLÓST, MOLNÁR ZOLTÁN MIKLÓST és VÖRÖS OTTÓT.

3. A leendő szótár szerkezetének terve

3.1. Mintának KISS JENŐ *Mihályi tájszótárát* tekintenénk (1979), adaptálva azt a Muravidék egy (nyelvjárási szempontból nem teljesen egységes) darabjára, nevezetesen a hetési és az őrségi falvakra, és következetesen alkalmazva meghatározott (újdomságra törekvő) lexikográfiai elveket. Természetesen figyelembe vennék az utóbbi időben megjelent tájszótárak és nyelvi atlaszok anyagát és gyakorlatát is. Elsősorban GUTTMANN MIKLÓS és KÖBÖLKUTI KATALIN *Hangutánzó igék vasi és muravidéki atlaszára*, a földrajzi és a nyelvjárási közelség miatt BALOGH LAJOS *Büki tájszótárára*, a kisebbségi léthelyzet okán Cs. NAGY LAJOS *Lexikológiai vizsgálatok Medvesalján* c. művére, SANDOR ANNA új könyvére, *A Nyitra-vidéki magyar nyelvjárások atlaszára*, valamint GÁGYOR JÓZSEF kétkötetes *Tallósi szótárára* gondolok.⁴ S mivel az elődök munkáival való összevetés lehetősége nagymértékben növeli a készülő szótár értékét, az anyag összeállításában VÉGH JÓZSEF *Őrségi és hetési nyelvatlaszára* (VÉGH 1959), valamint PENAVIN OLGA *A jugoszláviai Muravidék magyar tájnyelvi atlaszára* (PENAVIN 1966) is támaszkodunk.

3.2. A konkrét fejezetek: 1. A gyűjtés körülményeinek leírása, a gyűjtéstől az adatok feldolgozásáig vezető út. 2. A Lendva vidék vázlatos bemutatása (földrajzi, etnikai, nyelvi, valósi jellemzők). 3. A Lendva vidéki nyelvjárás csoportok a magyar nyelvjárások rendszerében (kontaktusnyelvjárás); a Lendva vidék nyelvjárásának rövid leírása.⁵ 4. A szótár (a szócikkek betűrendben). 5. Szómutató (a címszók és/vagy a tájszók betűrendben). 6. Válogatott bibliográfia.

4. A munka fázisai a valós helyzet, azaz az idő szorításában (vázlat, s az egyes munkafázisokra vonatkozó megjegyzések)

4.1. A tájszójegyzék elektronikus formában való rögzítése

Ez már megtörtént. Közben a szerző néhány helyen kiegészítette, pontosította is az anyagot, amely így nemcsak könnyebben kezelhető, hanem hitelesebbnek is tekinthető mind a tájszók fonetikus megjelenítése, mind pedig a jelentések adekvátsága tekintetében.

4.2. A korpusz kiegészítése, bővítése a közvetlen anyaggal, különös tekintettel a Lendva vidéki nyelvjárás csoport kontaktus-nyelvjárási elemeire.

A munkában részt vevők régóta kutatói, s ezáltal ismerői a muravidéki magyar nyelvnek és nyelvhasználatnak. A vernakuláris anyanyelv változatnak a magyarországi kodifikált standardtól való eltérései elsősorban hangtaniak és szóképzetbeliek, benne a helyi nyelvjárási elemek és a (közvetett és közvetlen) kontaktusjelenségek szoros együttélése valósul meg. A nyelvjárási elemek és a helyi kontaktusjelenségek gyűjtése és szociolingvisztikai módszerű feldolgozása számos eredményt hozott már. A leendő szótár összeállításában a kontaktusjelenségek tágabb értelmezését tartom követendőnek. Nevezetesen azt, hogy körükbe beletartoznak – a közvetlen kontaktushatás kézzel fogható (interlingvális) eredményeként és következményeként – a konkrét államnyelvi eredetű kontaktusjelenségeken kívül a tájszók is mint a konzerválódás lehetőségének megteremtődései (intralingvális következmény). Éppen ezért a ht-lista⁶ muravidéki anyagából jó néhány lexikai egységnek feltétlenül helye van a szótárban.⁷ S most nemcsak a már többször is emlegetett *bágerlik* meg a *bulahajculás* típusú hibrid összetételekre gondolok, hanem pl. a *bolnisko*, *garancio* vagy a *frizer* típusú főné-

vi kölcsönszókra, vagy a *studéroz*, *frizéroz* típusú igékre. Hogy ezek részei a vernakuláris nyelv(járás) változatnak is, bizonyítja az a tény, hogy következetesen érvényesülnek rajtuk/bennük a szabályos hangmegfelelések.⁸ A szókészleteti kontaktusjelenségek közül azok a tájszók, amelyeket a nyelvjárási beszélők (is) használnak. Ez a szemlélet több problémát is felvet. Kell-e jelölnünk, s ha igen, hogyan jelöljük a legújabb kori „kényszerkölcsönzés” tényét? Milyen típusú lesz a kölcsönszó a tájszók rendszerében? A *namaz* pl. valódi tulajdonképpeni (a köznyelvben nem ismert fogalom a köznyelvben nem használatos lexémával fejeződik ki), az *emso*, a *guzsva*, a *hrenovka*, a *lucska*, a *májca*, a *nafta*, az *oszebna*, a *prikolica* valódi névbeli (a köznyelvben is ismert fogalom a köznyelvben ismeretlen lexémában realizálódik) – a szlovénnal összevetve alaki módosulás nélkül, a *bolnisko* valódi névbeli, a *garancio/garanció* pl. „csak” alaki, de e két utóbbi típusban már alaki módosulás is történt. Konkrétan: mi legyen a címszó: a *bolnisko* (azaz a szlovén köznyelviessített változat) vagy a *bolnisku* (a közvetlen kölcsönszó jövevényé vált változata), ugyanis csak ez utóbbi használatos a muravidéki magyarban. Új tájszó-kategóriát kell-e alkotnunk? Vagy: ezek a szavak a bizonyítékai annak, hogy nem választható szét (teljesen) a muravidéki nyelvhasználatban a nyelvjárás és a kontaktusváltozat, hanem a kontaktusváltozat különböző megvalósulásairól beszélhetünk: hol nyelvjárásiasabb, hol kontaktusosabb a konkrét nyelvhasználat, mindig az illető független változók vonzásának és választásának a szorításában. Vagy a kontaktusnyelvjárás az alapréteg, s a nyelvjárás kontaktusosságának foka változik a független változók függvényében? Bármelyik oldalról kapjuk is meg a választ, úgy gondolom, hogy a Lendva vidéki tájszótár a szókészletbeli kontaktusjelenségek nélkül nem a nyelvi valóságot, hanem annak erősen stilizált, égi mását tükrözné.

4.3. A lexikai egységek válogatása, rendszerezése (tájszók, tájszótípusok, frazeologizmusok). A szójegyzéket tanulmányozva talán ez tűnik a legnehezebb, s az egyik legidőigényesebb feladatnak. Viszonyítási alapunk – a helyi (kodifikált) standard hiányában – a magyarországi köznyelv, tehát – az ÚMTsz. gyakorlatával összhangban – egy *szűkebb* vagy *eltérő hatósugarú* és *igencsak sajtáságos* nyelvet vetünk egybe egy szélesebb spektrumú nyelvvel, illetve nyelvváltozatokkal, ebben rejlik a tájszótár kontrasztivitása. Az adatlás és a minősítés azonban mindig egy általános nyelvi szabályrendszerhez viszonyítva történik. Az azonosságok és eltérések rögzítésével pedig (az alaki tájszók esetében a *jelentés-rovat elhagyásával*, jelentésbeli tájszók esetében a *köznyelvi jelentés hiányával*, *zéró köznyelvi szófajjal* stb.) egyben nemcsak az adott nyelvjárásról, hanem magáról a köznyelvről is tudósít. A mérce a Értelmező kéziszótár második, új kiadása. A tájszavak besorolásában a Magyar dialektológia (2001) kategóriáit alkalmazzuk: 1. valódi tájszó: a) tulajdonképpeni, b) névbeli, 2. jelentésbeli tájszó, 3. alaki tájszó, 4. alaki és jelentésbeli tájszó (HEGEDŰS 2001). A frazeologizmusokat az adott címszóról speciális információt adó elemként közölénk az illető szócikk Megjegyzés rovatában.

A már meglévő szójegyzék címszavai eléggé megrostálódnak a munkában. Az előzetes áttekintés után úgy tűnik, a szavak 30-35%-a nem tájszó, hanem köznyelvi lexémák ejtésbeli eltérései.

4.4. Az adatok ellenőrzése (kérdőfüzetes megjelenítés, új adatközlők bevonása, megkérdezése egyrészt az adatok ellenőrzése végett, másrészt a tájszók társadalmi érvényének megállapításához).

Mivel célunk az, hogy kielégítő és (majdnem) tökéletes lexikográfiai szereltségű tájszótár keletkezzen, e munkafázist kiemelten kell kezelnünk. A nyelvjárási szóalak és a jelentés, adott esetben a stílusérték társadalmi érvényének jelölése mind strukturális nyelvészeti, mind pedig változásvizsgálati szempontból egyaránt fontos feladat. Ehhez az adott kisközösségek nyelvhasználatának széles körű (a lehető legtöbb adatközlő bevonásával végzett) felmérésére van szükség: a háttérkutatás legfontosabb mozzanata egy kérdőfüzet elkészítése az adott tájszók alapján, hogy megnyugtatóan megállapítható legyen az általános használatúság (esetleg a stílusérték), hogy elkülöníthető legyen neologizmus az archaizmustól, s amennyire lehet, ez utóbbi kategóriát még pontosítani, árnyalni szükséges (kihalt, visszaszorult, visszaszorulóban lévő szavak: BOKOR 1995). Az általános használatúságot (ez a réteg jelentené a nyelvjárási normát?) jelöletlenséggel jelenítenénk meg a szócikkben.

4.5. A szócikkek elkészítése (címszó, a tájszó típusa, a nyelvjárási szóalak fonetikus írásmódban, a szó társadalmi érvénye, szófaja, a jelentés(ek), a stílusérték, példamondat(ok), nyelvi-nyelvhasználati megjegyzés(ek), néprajzi-művelődéstörténeti leírás, utalás(ok).

A címszó alaki és jelentésbeli tájszók esetében a nyelvjárási szó köznyelvi megfelelője, valódi tájszók esetében pedig a köznyelviestített változatuk lesz. Itt azonnal hangsúlyozni szeretném a Szómutató fontosságát a visszakeresés érdekében (nem biztos pl., hogy a valódi tájszók köznyelvi megfelelőjét minden (nyelvész vagy laikus) érdeklődő-olvasó-kutató ismeri). A nyelvtani információk közül csak a kivételes (erősen archaizálódott) változatot akarjuk közölni (pl. a *házaimak*, *tikaimak* típusú több birtokra utaló birtokos személyjeles főnévi szóalakokat, az *irnája*, *kérnje* formájú, kiegészüléssel feltételes módú, s a *javissa*, *füssön be* megoldású, affrikáció helyett spirantizációs felszólító módú igealakokat), hiszen a köznyelvtől való hangtani, morfológiai szabályokhoz kötött eltérések a nyelvjárás rövid leírásában kapnának helyet.

Az alábbi három szócikk-torzót csupán ízelítőül szánom. A kérdőjelek a már érintett, megoldásra, egyértelműsítésre váró problémákat jelölik.

vágotzsr⁹ Vt *vágodzsr* | fn A disznó abált, ledarált, sózott (húsos) szalonnájából készített zsírfa??, zsíros bődönben (vëndelyben) tárolják, hűvös helyen. Különösen kenyérré kenve fogyasztják, de kifőtt tészta ízesítésére is használják. A *vindölöshus* vagy a *házikóbasz* az ilyen zsírban tárolva a legízletesebb, s ezektől a ~ is sokkal finomabb lesz. l.....

borza¹⁰ Vn | 1. mn ↓ ↓ ?? Laza, könnyen omló, porhanyós <föld, kenyér, tészta, sütemény>.l

2. Va??? fn ↑ ??? Börze. ??? |

bolnisko Vn?? Vn [szln:bolniško] ?? Vn szln[bolniško] ?? *bolnisku* | fn Betegszabadság.l ...

4.6. A szótár többi fejezetének megírása (ez természetesen a szócikkek írásával párhuzamosan is történhet).

4.7. A Szómutató elkészítése, a válogatott bibliográfia összeállítása.

5. A megvalósulás reális lépései

5.1. A tájszótár két lépésben készülne el. Az első egy szójegyzék lenne, mert nagyon szorít az idő. Mind a meglévő szójegyzék összeállítója, mind pedig a finanszírozó intézmény minél hamarabb megvalósulást szeretne. Ez a határidő másra nem elég. A *Lendva vidéki tájszójegyzék* szócikkei a címszót, a tájszó típusát, a nyelvjárási szóalakot, a szófaji megjelölés, a jelentés(ek)e)t, a példamondatot és a megjegyzéseket tartalmazzák.¹¹ A kiadványt a Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet finanszírozza.

5.2. A kérdőfüzetes gyűjtés és az eddigi háttérkutatások adatainak elemzése után kerülhet sor a végleges szóanyag kialakítására. Az új szócikkek elkészítésében, a szójegyzék hiányos szócikkeinek teljessé tételében a tájszók társadalmi státuszának megállapítása játszaná a legfontosabb szerepet. S azt is hangsúlyozni kell, hogy a tájszók jelentésstruktúrája is gazdagodhat, és árnyaltabbá, pontosabbá, teljesebbé válhat a célirányos gyűjtés során. Jó lenne a tájszótárt elektronikus formában is hozzáférhetővé tenni, hogy az érdeklődők tetszés szerint kezelhessék, kereshessék a szóállomány bármely elemét, elemtípusát.

6. Összegzés.

Tisztában vagyok vele, hogy a tájszótárral nagyon nagy fába vágtuk a fejszénket. Minden nehézség ellenére hiszem, hogy az összes konkrét körülményt figyelembe véve (az alapelvek ily mértékű kidolgozottsága, egységes szemlélete; Szabó Mária szójegyzéke; az eddigi muravidéki lexikológiai kutatások eredményei; a határtalanító szótárprogram párhuzamai; a pályázaton nyert anyagi támogatás) a hangyaszorgalmat, nagy kitartást és rengeteg időt, energiát igénylő team-munkának meglesz az eredménye. A szótár megjelenésével fontos forrással gyarapodna a magyar dialektológia. De ne hallgassuk el jelentőségét az oktatásban, a közművelődésben se! A magyartanárok, az irodalomtörténészek, a nyelvi lektorok, a nyelvre és a nyelvhasználatra érzékeny emberek (országhatáron innen és túl) a muravidéki magyar nyelvben előforduló – magyarságukban vagy idegenségükben is elsősorban nyelvjárási(as) – szavak értelmezéséhez kapnának e kézikönyvvel nélkülözhetetlen forrást. S nem utolsósorban emelhetné a magyar nyelvnek és kisebbségi (állami) változatainak napjainkban eléggé megtépzott presztízsét is.

Irodalom

- BALOGH LAJOS 2004. *Büki tájszótár*. Vasi Szemle Szerkesztősége, Szombathely
- BOKOR JÓZSEF 1995. *Regionális lexikológiai vizsgálatok a nyugati magyar nyelvterületen*. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 203. szám., Budapest
- BOKOR JÓZSEF 1999. *A muravidéki magyar nyelvjárásokról és kutatottságukról*. Névtani Értesítő, 403–406.
- BOKOR JÓZSEF 2000. *A lexikológiai vizsgálatok a közelmúlt magyar dialektológiájában*. (Adalékok a nyelvjárástudomány történetéhez). In: Nép – nyelv – társadalom. Végh József emlékezetére. Szerk. SZABÓ GÉZA–MOLNÁR ZOLTÁN. A Berzsenyi Dániel Főiskola Magyar Nyelvészeti Tanszékének Kiadványai, IV. Szombathely. 25–29.

- BOKOR JÓZSEF 2001. *A magyar nyelv és használata a szlovéniai Muravidéken az ezredforduló küszöbén*. Magyar Nyelv, XCVII/1. 34–52.
- BOKOR JÓZSEF 2002. *A nyelvjáráskutatás időszerei feladatai a kétnyelvű Muravidéken*. In: IV. Dialektológiai Szimpozion. Szerk. SZABÓ GÉZA–MOLNÁR ZOLTÁN–GUTTMANN MIKLÓS. A Berzsényi Dániel Tanárképző Főiskola Magyar Nyelvészeti Tanszékének Kiadványai V. Szombathely. 73–77.
- GÁGYOR JÓZSEF 2003–2004. *Tallósi szótár. I–II*. Madách–Pozonium, Pozsony
- GUTTMANN MIKLÓS 1995. *A táji jelenségek vizsgálata tíz- és tizenégy évesek beszélt nyelvében Nyugat-Dunántúlon*. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai, 202. Budapest
- GUTTMANN MIKLÓS 2000. *Szójegyzék Náraiból*. In: Nép – nyelv – társadalom. Végh József emlékezetére. Szerk. SZABÓ GÉZA–MOLNÁR ZOLTÁN. A Berzsényi Dániel Főiskola Magyar Nyelvészeti Tanszékének Kiadványai, IV. Szombathely. 40–62.
- GUTTMANN MIKLÓS–KÖBÖLKUTI KATALIN 1987. *Hangutánzó igék vasi és muravidéki atlasza*. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai, 182. Budapest
- HEGEDŰS ATTILA 2001. *A nyelvjárási lexikográfia*. In: Magyar dialektológia. Szerk. KISS JENŐ. Osiris Könyvkiadó, Budapest 397–408.
- KISS JENŐ (szerk.) 2001. *Magyar dialektológia*. Osiris Könyvkiadó, Budapest
- KISS JENŐ 1979. *Mihályi tájszótár*. (Nyelvtudományi Értekezések, 103.) Akadémiai Kiadó, Budapest
- KISS JENŐ 1998. *Tájszavak és tájszótárak – régi kérdéskör, új problémák*. Magyar Nyelvőr, 426–437.
- KISS JENŐ 2000. *Néhány lexikológiai kérdéskörhöz – dialektológiai alapon*. In: Nép – nyelv – társadalom. Végh József emlékezetére. Szerk. SZABÓ GÉZA–MOLNÁR ZOLTÁN. A Berzsényi Dániel Főiskola Magyar Nyelvészeti Tanszékének Kiadványai, IV. Szombathely. 76–79.
- KISS JENŐ 2002. *Tájszótárírás és tájszótárak*. Magyar Nyelvőr 126/4, 391–415.
- KISS JENŐ 2003. *Nyelvjárások, regionális nyelvváltozatok*. In: A magyar nyelv kézikönyve. Szerk. KIEFFER FERENC. Akadémiai Kiadó, Budapest. 271–300.
- KOLLÁTH ANNA 2004. *A magyar nyelv jelene és jövője Szlovéniában*. Kisebbségkutatás, 13/2. 229–236.
- KOLLÁTH ANNA 2005. *Első fejezet a kisebbségi magyar nyelvhasználat összehasonlító vizsgálatból*. Határtalanítás: előzmények és eredmények – szándék és megvalósulás. In: Tanulmányok a kétnyelvűségről III. Szerk. LANSTYÁK ISTVÁN–MENYHÁRT JÓZSEF. Kalligram Könyvkiadó, Pozsony. 15–30.
- KÓRÓDI BENCE 2005. *Miért modern az Új Magyar Tájszótár?* <http://sun1.nytud.hu/ri/ny-to2rt/bence.htm>
- LACZKÓ KRISZTINA–MÁRTONFI ATTILA 2004. *Helyesírás*. Osiris Kiadó, Budapest
- LANSTYÁK ISTVÁN 2002. *A magyar nyelv szlovákiai változatainak jellemzői*. In: Magyar nyelvtervezés Szlovákiában. Szerk. LANSTYÁK ISTVÁN–SZABÓMIHÁLY GIZELLA. Kalligram Könyvkiadó, Pozsony
- LANSTYÁK ISTVÁN 2005. *Határtalanítás* (a Magyar értelmező kéziszótár 2. kiadása után, 3. kiadása előtt). Kézirat.

- LŐRINCZY ÉVA, B. (főszerk.) 1979–2002. *Új magyar tájszótár*. I–IV. Akadémiai Kiadó, Budapest
- MOLNÁR ZOLTÁN MIKLÓS 1999. *Nyelvföldrajzi-szociolingvisztikai vizsgálatok a magyar nyelvterület nyugati régióiban*. Szombathely: A Berzsényi Dániel Főiskola Magyar Nyelvészeti Tanszékének Kiadványai, III.
- NAGY LAJOS, Cs. 2003. *Lexikológiai vizsgálatok Medvesalján*. Fórum Kisebbségkutató Intézet, Lilium Aurum Könyvkiadó, Komárom–Dunaszerdahely
- PENAVIN OLGA 1966. *A jugoszláviai Muravidék magyar tájnyelvi atlasza*. Budapest: a Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 116.
- PUSZTAI FERENC 1994. *Leíró lexikográfiánk változó és változatlan feladatai*. A lexikológia és a lexikográfia elmélete és módszertana. MNyTK (201. szám) Budapest
- SÁNDOR ANNA 2004. *A Nyitra-vidéki magyar nyelvjárások atlasza*. Kalligram, Pozsony
- SZABÓ JÓZSEF–BOZÓKI MARGIT, Sz. 2000. *Koppány menti tájszótár*. Wosinsky Mór Megyei Múzeum, Szekszárd

Jegyzetek

- 1 E tanulmány keretében nem vállalkozhatok sem a muravidéki nyelvjárási, sem pedig a magyar nyelvjárási lexikográfiával foglalkozó szakirodalom tételes felsorolására. A maribori dialektológiai kutatások szorosan illeszkedtek a Berzsényi Dániel Főiskola Magyar Nyelvi Tanszékének nyelvföldrajzi, nyelvészeti kutatási programjába, s elsősorban BOKOR JÓZSEF, GUTTMANN MIKLÓS, KOLLÁTH ANNA, MOLNÁR ZOLTÁN MIKLÓS, SZABÓ GÉZA, VARGA JÓZSEF, VÖRÖS OTTÓ munkáiban követhető nyomon. A Bibliográfiában megtalálható a szorosan a témához kapcsolódó munkák válogatott (tehát korántsem teljes) jegyzéke Lásd még: BOKOR 2000: 25, 2001: 40. és passim.
- 2 SZABÓ MÁRIA az összegyűjtött anyagot a Magyar Nyelvtudományi Társaság pályázatára nyújtotta be 2002-ben. A gyűjtést többnyire saját maga végezte 1979 óta, a szójegyzékbe rendezés, az egyes szóképzési elemek jelentésének megfogalmazása, a jelentések értelmezése 1999 és 2002 között történt, tizennyolc Lendva vidéki adatközlő segítségével. A pályamunkát a Csúry-díj bizottság második díjjal jutalmazta, s a szerző – a nyelvjáráskutatásban végzett eredményes tevékenységének elismeréseként – a Társaság oklevelét is megkapta. A bizottság értékelésében megfogalmazta: a szójegyzékből csak a megfelelő át-, fel- és kidolgozás után lehet tájszótár, s ezt feltétlenül szakember(ek)re kell bízni.
- 3 Az államhatárokhöz igazított magyar nyelvtudomány diszciplínái közül a dialektológiát nem érintette meg a „trianonizáció”, összmagyar szemléletének köszönhetően kiadványai egyetemes léptékűek (A Magyar Nyelvjárások Atlasza, az Új Magyar Tájszótár is az egész magyar nyelvterületről közöl adatokat). A magyar dialektológia „határtalanítottsága” földrajzi–területi vonatkozásban értelmezhető elsősorban, a vizsgált szóállományban viszont a kontaktusjelenségeknek főképp csak a népi, Trianon előtti változatai kaptak helyet, a magyar nyelv történetének legújabb korszakában keletkezett néhány kölcsönszó viszont inkább csak az orvanyagban.
- 4 Ez utóbbi ugyan nem kimondottan tájszótár, hanem inkább átmenet a regionális és a tájszótár között. Főképp azért említem, mert szóanyagában – örvendetes módon – megjelentek a magyar nyelv szlovákiai állami változata (beszélt) nyelvi regisztereiben megmutatkozó kontaktusjelenségek is (pl. *horsica* ’mustár’, *párki* ’virslí’, *orosztójas* ’kaszinótojtás’ stb.). A Lendva vidéki tájszótár is a határtalanítás szemléletben íródna, rámutatva, hogy a közvetlen kontaktushatás lexikális következményeinek tükröztetése, legitimmé tétele egyazon állami változaton belüli regiszterekben és nyelvváltozatokban is szükséges és lehetséges.

- 5 A Muravidék nyelvjárása nagyon sajátos, és nem teljesen egységes. Erendődően a zalai nyelvjárástípus része, de szűkebb értelemben az őrségi, a hetési és a göcseji nyelvjárások legfőbb sajátosságait hordozza (BOKOR 2001: 40). Mindhárom nyelvjárás csoport a nyugati nyelvjárás terület (régio) része. A Ledva vidék a szótárban a hetési és a göcseji településeket jelentené.
- 6 A ht-lista a határtalanító szótárprogram (a magyar nyelv szótárai, nyelvtanai, kézikönyvei váljanak összmagyarrá a kisebbségi magyar nyelvváltozatok szókincsének megjelenítésével) első eredményének tekinthető. LANSTYÁK ISTVÁN állította össze a határon túli nyelvi irodák és kutatóhelyek saját listáinak egyesítésével. Az államnyelvi eredetű kölcsönszokat tartalmazó szóanyag egyrészt a TOLCSVAI NAGY GÁBOR szerkesztésében készülő *A magyar nyelv kézikönyvtára* c. sorozat kötetébe, másrészt KISS GÁBOR *Képes diákszótárába*, valamint a PRÓSZÉKY GÁBOR Word helyesírás-ellenőrző programjába szolgáltat anyagot.
- 7 A kontaktusjelenségeknek két rétegét lehet megkülönböztetni. A korábbi az együttélés következményeként kialakult népi kényelvűség következtében jött létre, hosszú évszázadok alatt, regionális szinten. A magyar nyelv legújabb korszakában kialakult kényszerkényelvűség természetes következményeként keletkezett a fiatalabb réteg. A muravidéki nyelvjárás terület parányisága miatt itt mindkét réteg elemeit nyugodtan tájszónak tekinthetjük (a másodnyelvi eredetű tájszavak és a másodnyelvi eredetű, koiné jellegű elemek kategóriája egybeesik). S míg az első csoportban kölcsönzéstermékeket és maradványjelenségeket egyaránt találunk, addig ez utóbbi kizárólag kölcsönzéstermékekből áll, a beszélők közvetlen érintkezésének eredménye, s állandóan új elemekkel bővül LANSTYÁK 2002: 84–85).
- 8 A ht-lista muravidéki szóanyaga 421 lexémát tartalmaz. Kb. ötven „tájszótárérettet” választottam ki az eddigi ismereteim és tapasztalataim alapján. A szótárérettség legobjektívabb feltételeinek a használati gyakoriságot – ez mindig dialektusokhoz, regiszterekhez kötött jelenség –, a közösségen belüli elterjedtséget és a nyelvi rendszerbe való beágyazottság mértékét érdemes tekinteni (LANSTYÁK 2005). Ezeket fel kell venni a kérdőívzetbe, és meg kell vizsgálni, mennyire felelnek meg a felsorolt feltételeknek.
- 9 Az egybeírás-különírás kérdésének eldöntésében az érvényben lévő helyesírási szabályzatot hívjuk segítségül. A minőségjelzős szó szerkezetek alapvető írásmódja a különírás: *érett gyümölcs, vágott virág*. Ha a szó szerkezet egésze más jelent, mint az előtag és az utótag külön-külön, az összetétellel válást az egybeírás jelöli: *holtág*. A jelentésváltozások összetételek és a szó szerkezetek egymással párhuzamba állíthatók, így érzékelhető a szóösszetétel jelentéstöbblete. Ez a párhuzamba állítás formálisan akkor is elvégezhető, ha a nyelvhasználatban akár a szó szerkezet, akár a szóösszetétel nem realizálódik: **sétáló utca – sétáló utca* (LACZKÓ–MÁRTONFI 2004: 107–115.). Véleményem szerint szóösszetételről van szó, én tehát az egybeírás mellett döntenék. Okként egyrészt a jelentéskülönbséget, másrészt a kiejtésbeli abszolút első szótagos egyhangsúlyúságot jelölném meg.
- 10 Több kérdést is felvet a szó: egy szócikkbe kerüljön-e a szóhomonima pár két különböző szófajú tagja, vagy mindkettő kapjon külön szócikket. Az első megoldás mellett szól az azonos alak, a második mellett pedig a különböző típus és a nyelvhasználatban mutatkozó ellenkező irányú mozgás.
- 11 Mintául GUTTMANN MIKLÓS nárai szójegyzéke szolgálhatna (GUTTMANN 2000: 40–62), annyi különbséggel, hogy a címszó már itt is a köznyelvi változat lenne.